

KREATIV YONDASHUV ASOSIDA TALABALARNING ESTETIK
MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK
XUSUSIYATLARI

Tojiboyev Jahongir Umidjon o'g'li

FarDU Pedagogika kafedrası o'qituvchisi

San'atning boy g'oyaviy-tarbiyaviy imkoniyatlari barcha davrlarda yuksak baholanib kelingan. Bu haqda milliy pedagogikamiz tarixida muxim xulosalar mavjud. Ya'ni "San'at asarlarining ajib xususiyatlaridan biri - tomosha etguvchi va tinglaguvchilarning yuraklarida ruhiy bir lazzat va ajib bir to'liq tug'dirmoq bo'lib, bu san'at asarlari uchun eng muhim bir xususiyat, eng muxim bir shart. Eng to'g'risi, bu, xatto, san'atning eng buyuk bir g'oyasidir. Bir san'at asari yuraklarda biror ajib tulkin va ajib lazzat, ta'mli bir ta'sir tug'dirsa, miyada ham ajib bir qo'zgalish yasasa. Bu asar haqiqiy bir san'at asari bo'lib sanalmoqqa tamom haqlik bo'ladi"¹¹.

Mamlakatimizda barcha sohalarda bo'lgani kabi madaniyat va san'at sohasida ham islohotlar amalga oshirilmoqda. Mamlakatimiz Prezidenti Sh.Mirziyoyev tomonidan "Yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish va ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish bo'yicha 5 ta muxim tashabbus"ning ilgari surilishi ana shu islohotlarning amaliy isboti ekanligini ta'kidlash mumkin. Xususan, san'atga berilgan e'tibor bu sohada amalga oshirilgan islohotlarning barchasi yosh avlodda estetik madaniyatni rivojlantirishda muhim o'rin kasb etadi.

Bugungi kunga kelib insonning estetik madaniyati shakllanishi qaysi yo'nalishlarda olib borilmoqda? Respublikamizda ma'naviyatni yuksaltirish uchun qanday ishlar amalga oshirilmoqda? Bu savollarga javob berish uchun, eng avvalo, «estetik madaniyat» tushunchasiga aniqlik kiritib olaylik.

Estetik madaniyat — bu inson ehtiyojlarining murakkab tizimi bo'lib, unda odamzod hissiyotlari, malakalari, ko'nikmalari, bilimlari, me'yorlari, maslaklari bir-biri bilan chambarchas bog'lanib ketganligini ko'ramiz. Chunonchi, estetik hissiyotlar insonning hayot faoliyati to'liqligini bildirsa, me'yorlar ijod va faoliyatning mezonga solinishi vositasini anglatadi, bilimlar insonning dunyoqarashini, ishonchini, estetik baholashning yo'nalishlarini, didlarini, qarashlarini belgilab beradi. Ha, estetik munosabatlar odamlarni, ularning faoliyatidagi turli qarashlarni, shakl-shamoyillarini ma'lum bir maqsadga qaratadi.

Darhaqiqat, estetik madaniyat — bu faqat go'zallik qonunlari va me'yorlari asosida ijod qilishnigina anglatmaydi, shuningdek, u insonning tevarak-olamga nisbatan bo'lgan faoliyatini va munosabatini ham bildiradiki, mazkur omillar inson, birinchi navbatda, gumanistik, umuminsoniy g'oyalarni, ideallarni o'zlashtirishi lozimligini nazarda tutadi. Shuning uchun estetik madaniyat jamiyatda juda ko'p vazifalarni bajaradi. Informativ, bilim orttirishga xizmat qilishlik, aksiologik (baholash-oriyentatsiyalash), kommunikativ, regulativ, tarbiya, prognozlash estetik madaniyatning muhim funksiyalariga kiradi. Bu

¹¹ Абдурахмон Саъдий. Гузал санъат дунёсида / Инкилоб, 1922 йил, 2-сон

yerda estetik madaniyatning yuqorida keitirilgan har bir funksiyasini alohida tahlil qilib o'tirmasdan, faqat mazkur funksiyalar birbiri bilan chambarchas bog'liq ekanligini va biri ikkinchisidan ajralmasligini eslatmoqchimiz, xolos.

Estetik madaniyat tabiatni o'zlashtirish jarayoni va uning natijalarini, mehnat faoliyati, maishiy hayot, ijtimoiy hayotning estetik lahzalarini, sinflar va ruhlarning, estetik tarbiyaning nazariyasi hamda amaliyotini xarakterlaydi, odamlar ijtimoiyestetik faolligining turli-tuman shakllarini anglatadi, chunki amaliyot asosida odamlarning real ijtimoiy-estetik ehtiyojlari qondiriladi. Shu boisdan, uning jamiyat estetik madaniyati va shaxs estetik madaniyati kabi turlari mavjudligini yodda tutishimiz lozim bo'ladi.

Hozirgi ilmiy tasavvurlarga ko'ra jamiyatning estetik madaniyati o'zida estetik obyektlarni va hodisalarni, estetik qadriyatlarining barcha turlarini, ularning tabiati va faoliyat ko'rsatishlari haqidagi bilimlarni mujassamlashtiradi. Estetik ong, odamlarning estetik faoliyati va ularning o'zaro munosabati estetik qadriyatlar, estetik tarbiya asosida o'sib kelayotgan yosh avlodga estetik-madaniy fazilatlarni, voqelikni estetik qabul qilishi, shuningdek, estetik ong va estetik xatti-harakatlar ko'nikmalarini shakllantirishni nazarda tutadi.

Shaxsning estetik madaniyati to'g'risida gap ketar ekan, bu tushuncha o'zida jamiyatning estetik madaniyatini, faqatgina o'z halqining estetik va badiiy qadriyatlarini emas, balki butun insoniyat yaratgan barcha qadriyatlarni o'zlashtirishni, san'atni baholash va muhokama etish, ishga ijodiy munosabatda bo'lish, tabiatni e'zozlash va uni hurmat qilishni ham nazarda tutish lozim bo'ladi.

Shaxsning estetik madaniyati inson faoliyatining barcha turlarida va shakllarida namoyon bo'ladi, u inson ma'naviy madaniyatining umumiy darajasinigina emas, balki individual estetik tasavvurlarni, munosabatlarni, xulq-atvorni, tafakkur va nutqni, hayot va mehnatni qamrab oladi, shaxslararo munosabatlarni va hokazo tushunchalarni o'zida gavdalantiradi. Yuqorida ta'kidlaganimizdek, estetik madaniyatning muhim jihatlaridan biri o'tmish ma'naviy qadriyatlarini ijodiy o'zlashtirish bilan o'lchanadi. Ma'lumki, sho'ro estetikasida masalaning bu jihatiga kam e'tibor berilar edi yoki umuman e'tibor berilmas edi. O'tmish qadriyatlari partiyaviy va sinfiy pozitsiya nuqtai nazaridan turib baholanar, ajdodlarimiz ma'naviy madaniyatining yaxlit-yaxlit qatlamlari nazar-pisand qilinmasdi.

O'zbek xalqining estetik madaniyat ibtidosi uzoq asrlar qa'riga borib qadaladi. Ana shu madaniyat halqimizning juda ko'p tarixiy va ijtimoiy narsalarni yengib o'tishida yaqindan ko'maklashdi. Bizgacha yetib kelgan madaniyat yodgorliklarida o'zbek halqi o'tmish madaniyatining turli jihatlarini o'z ifodasini topganligini ko'ramiz. Shu haqiqatni ham qayd etmoq lozimki, estetik madaniyat jamiyat va insonning ma'naviy hayotida muhim omil bo'lishiga qaramasdan, u faqatgina ma'naviy omillar bilan chegaralanib qolmaydi yoxud ijtimoiy ong shaklidagina saqlanmaydi. U moddiy madaniyat buyumlarida ham, ijtimoiy munosabatlarda va malakalarda ham «mana man» deb ko'zga tashlanishi mumkin. Boshqacha so'z bilan ifodalaganimizda, «estetik madaniyat» tushunchasi insoniyatning tarixiy tajribalarida, ijtimoiy-ruhiy fenomenlarda va hokazolarda aks etishi umkin, ya'ni estetik madaniyat — bu tarixiy jihatdan vujudga kelgan va moddiy, ijtimoiy, siyosiy, ma'naviy sohani, insonning ijtimoiy subyekt sifatida estetik ehtiyojlarini qondirishni nazarda tutadi.

Estetik madaniyat bir avloddan ikkinchi avlodga, ayniqsa, san'at (me'morchilik, raqs, musiqa) shaklida juda tez o'tadi. Chunki aynan san'at insonga ko'p asrlik haqiqat jarayonini izlashga daxldorlik imkonini beradi, o'tgan asrlar osha bizgacha yetib kelgan ajdodlarimizning drammatizmga yoxud fojiaiviylikka to'la hayotini, quvonchini, qayg'u-alamini anglashga, insoniyat tajribasini o'rganishga yaqindan ko'maklashadi. Bu tajriba, ayni mahalda, tarixiy mahorat, odamzodning nishi, o'z ijtimoiy xotirasi, insoniyat taraqqiyotining obrazi, maqsadi, ideali sifatida maydonga chiqadi.

Estetik madaniyat insoniyatni bir butun organizm sifatida birlashtiruvchi kuchdir. Shu nuqtai nazardan qaraganda, Samarqand va Buxorodagi me'morchilikka tegishli shoh asarlar — Shohi Zinda yodgorligi, Bibixonim madrasasi, Go'ri Amir, Ismoil Somoniy maqbaralari va boshqa binolar kishilikni yagona safga birlashishga da'vat etuvchi o'ziga xos chaqiriqlar bo'lib, asrlar osha yangrab turibdi. Mazkur me'moriy yodgorliklar asrlar davomida ijtimoiy ideallarga xizmat qilib kelar ekan, ular faqatgina o'tgan avlodlarning ijtimoiy-tarixiy hayotini qayd etib qolmasdan, bizga, kelgusi avlodlarga ham murojaat qilish, ma'naviy jihatdan safarbar etib, qalbimizga vatanparvarlik, halqchilik, gumanizm, mehnatsevarlik tuyg'ularini payvand etadi.

Umuman olganda, estetik madaniyatni shakllantirish ulkan mehnatni talab qiluvchi, botinan — ma'lum darajada qaramaqarshi jarayondir. Inson hamisha ham biror-bir holat ta'siri ostida, ichki olami tadriji, mustaqil o'rganishi, o'z bilimini takomillashtirishi natijasida shaxsiy hayotida yuz bergan o'zgarishlarni darhol fahmlashi yoki ifodalashi oson kechmaydi. Aytish mumkinki, ijtimoiy tub islohotlar, ma'naviy yangilanishlar shart-sharoitida estetik madaniyat muhim ahamiyat kasb etadi, ya'ni u har bir shaxsga yo'naltirilgan hissiyotlar tili vositasida muloqotga chorlaydi, har bir kishini aql-idrokka, fahm-farosatga da'vat etadi, uning qalbiga kirib boradi.

Estetik madaniyat tushunchasi tabiatda estetik munosabatda bo'lishni ham o'z ichiga oladi. Estetik madaniyat orqali odamlarning «estetik mas'uliyati», «estetik xulq-atvori»ni yuksaltirish ancha o'ng'ay kechadi. Tabiatni asrab-avaylash tuyg'usi barcha odamlarning yorqin anglashilgan hissiyoti, odati, qat'iy ifodalangan tamoyiliga aylanishi muhimdir.

Tabiat hamisha ham insonga katta estetik ta'sir ko'rsatib keldi va shunday bo'lib qoladi. Markaziy Osiyo halqlarining, shu jumladan, o'zbek halqining o'tmishdagi, hozirgi kundagi hayoti bu fikmi yaqqol tasdiqlaydi. Buyuk ajdodlarimiz, chunonchi, Alisher Navoiy inson tabiat bilan muvofiq tarzda yashamog'i kerakligini muttasil ta'kidlaganlar. Siz-u biz yashab turgan hozirgi kunlarda ana shu tushunchani va tabiatga ehtirom bilan munosabatda bo'lish an'anasini qayta tiklamog'imiz lozim.

Zero, estetik madaniyatning maqsadi — inson va tabiatning yaxlit tushuncha ekanligini anglashdan, tabiatning taqdiri uchun mas'uliyatni his etishdan iborat bo'lmog'i lozim. Bu yerda biz tabiatni estetik asosda egallash lozimligini nazarda tutmoqdamiz. Kishilarda avlodma-avlod asrlar davomida shakllangan tabiat (hayvonlar, o'simliklar, daraxtlar, parrandalar)ga hurmat-ehtirom bilan munosabatda bo'lish tuyg'usi ma'lum empirik bilimlar asosida vujudga kelganligi endi hech kimga sir bo'lmay qoldi. Biroq, estetik madaniyat ekologik madaniyatni shakllantirishni, ya'ni tabiatning bir butunligini nazarda tutuvchi bilimlarning yuksak darajasini nazarda tutadi. Xullas, estetik madaniyat

milliy ongini, ma'naviy uyg'onish va taraqqiyotni nazarda tutuvchi omillardan biri bo'lib, u ulkan ijtimoiy vazifani bajaradi.¹²

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. SAIDKULOVICH, S. B., & UGLI, T. J. U. The Social Pedagogical Necessity of Developing Students' Aesthetic Culture in the Process of Globalization. International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology, 8(1), 75-77.
2. Siddikov, B. S. "THE IMPORTANCE OF SPORTS AND RECREATION ACTIVITIES FOR A HARMONIOUSLY DEVELOPED GENERATION." Психологическое здоровье населения как важный фактор обеспечения процветания общества. 2020. 5.
3. Botir Boltabaevich Baymetov, Ulfat Shukhratovich Ismatov improving their technical skills by teaching students in pedagogical higher educational institutions to describe the main pattern. Science and education journal. 2020
4. Tuychieva, Inoyatkhon I. "Mechanisms Ensuring Children's Thought Activity Development at Preschool Education Process." Eastern European Scientific Journal 6 (2018). 7.
5. Jalalov, Bakhromjon Bekmurzaevich, H. A. Khatamov, and F. U. Na saidenova. "Advantages of collective learning." Scientist of the XXI century (2016)
6. 8. B.N. Oripov. Modern pedagogical technology, didactics and methodology of teaching Fine Arts.(educational and methodical guide) Tashkent – 2013.

¹² E.Umarov Estetika asoslari: kasb-hunar kollejlari uchun o'quv qo'llanma / Oltinchi nashri. — T.: Cho'lpon nomidagi nashriyot matbaa ijodiy uyi, 2013. - B. 143-147.